

SZEMLE

PETR KLUCINA (SZERK.)

RADECKY A JEDO DOBA—RADETZKY UND SEINE ZEIT

(Praha, 1992., 2 k., 99+96 o.)

A Cseh-szlovák Hadtörténeti Intézet és a Prágai Osztrák Nagykövetség Kulturális Osztálya az eredeti cseh, illetve német nyelvű előadásokat, amelyek a két ország hadtörténezeinek 1992. március 25. és 27. közötti prágai tanácskozásán hangzottak el Johann Joseph Wenzel Graf Radetzky von Radetz (1766–1858) tábornagról és koráról, a nagy érdeklődésre tekintettel sietett közreadni.

Dr. Karl Peterlik prágai osztrák nagykövet a kötetet nyitó beköszöntőjében a neves történelmi személyiség elvetésével való szakítás-ként értékeli a szeminárium megrendezését, amely azonban nem fog együttjárni a korábbi – kritika nélküli – csodálattal.

Dr. Tibor Hochsteiger vezérőrnagy, a Cseh-szlovák Hadtörténeti Intézet főigazgatója bevezető üdvözlőjében azt hangsúlyozza, hogy vitott egyénisége ellenére Radetzky a felvilágosult abszolutizmusban fogant, a hadszervezetre, a hadseregére, a kiképzésre, a nevelésre és a hadvezetésre vonatkozó nézeteivel nemcsak a múlthoz, hanem a jelenhez is szól, ezért nem lehet továbbra is hallgatni róla.

A témába bevezető tanulmány szerzőjeként *Richard Plaschka* a Csehországból indult, de teljesen eltérő egyéniségként ismertté vált Wallensteint és Radetzkyt hasonlítja össze, életútjuk négy pontján. Ezt követően Burckhardt, Tocqueville és Hegel szavaival bizonyítja, hogy a történelemformáló nagy egyéniségek korszaka elmúlt ugyan, de a vállalt tüggyel és az azt szolgáló értékekkel való azonosság jegyében előjárói, tekintélyt parancsoló teljesítménye és emberségessége alapján alárendeltjei elfogadták Radetzkyt, és így rendkívüli hatással működő hadvezér lehetett, ahogyan 1813-as és 1848-as tevékenysége tanúsította is. Ugyanakkor 1848 már a társadalmi és nemzeti mozgalmak forradalomként való érvényesülését jelentette, és Radetzky a forradalom számára, a múlttal együtt, elve-

tendőnek tűnt. Ám koráról, így róla is, újra beszélni kell, mégpedig a későbbi, elfogult ítélettel szakítva, objektív elemzések alapján.

Peter Bronček Radetzkyt mint katonát és államférfit mutatja be. Tanulmánya elején hangsúlyozza, hogy hetvenkét esztendei szakadatlan szolgálat őt uralkodóval kapcsolta össze oly korban, amikor megnőtt a tiszt presztízs az udvarban és a társadalomban egyaránt, amikor a hadvezér az állam szolgálójává lett. A gazdag pályafutás két szakaszát elemzi ezt követően a szerző, az 1809–14 közötti éveket, amikor a főszállásmesteri kar parancsnokaként az első igazi vezérkari főnökként tevékenykedett, továbbá az 1831–49 közötti időszakot, amikor Lombardia–Velence katonai és polgári kormányzója, egyúttal az ott állomásoztatott hadsereg parancsnoka volt, és – sikeresen – ellenállt a nemzeti és forradalmi eszmék támadásának. Ezzel kapcsolatosan a szerző kiemeli, hogy Radetzky elismerte az alkotmányosság megteremtésének szükségességét, de azt csak az uralkodótól tudta elfogadni.

Jiri Koralka a magyar olvasót talán mehökkentő módon „Az osztrák összállami érzület a cseh népben” címmel készített dolgozatot. Ebben Radetzky koráról szólva kiemeli: racionális felismerés volt, hogy olyan kis közép-európai nép, mint a cseh, az adott expanziós külpolitikai törekvésekre tekintettel az osztrák összbirodalomban védettebb lehet, mint önállóan. Ugyanakkor a cseh politikusok törekvését a soknemzetű állam föderatív átalakításának érdekében való tevékenység határozta meg.

Rainer Egger Radetzkynek a frankfurti Nemzetgyűléshez fűződő viszonyát vizsgálja tanulmányában. Bevezetőben felvillantja, hogy Radetzky érdeklődött a német egység kérdése iránt, többször állást foglalt e tekintetben, mégpedig már 1828-tól kezdődően, amikor

hadosztályparancsnokként éppen Magyarországon szolgált. A frankfurti Nemzetgyűlés tevékenységét az itáliai hadjárat megvívása közben is eleven figyelemmel kísérte. Felfogását jellemzi, szükségét érezte, hogy biztosítsa az egységparlamentbeli német képviselőket: „Nem hódítóként, nem elnyomóként ragadtunk kardot. Nem tettünk semmi mást, mint megvédjük jogainkat. Semmi sem akadályozott minket, hogy ellenségünknek a békét saját fővárosban diktáljuk, de diadalunknak álljt parancsoltunk birodalmunk határain. (...) Nem önkényuralmat, nem elnyomást hozunk a népeknek, hanem szabadságot, talán több szabadságot, mint amennyit javukra el tudnak viselni.” Válaszként a képviselők Frankfurtból megküldték a többségi határozattal elfogadott birodalmi alkotmányt a neves hadvezérnek Itáliába. Újabb levelében Radetzky hitet tett nagynémet felfogása mellett, és feltette a kérdést: „Vajon lehetséges-e, hogy Ausztria német tartományait kiszakítsák abból az állami kötelékből, amelyben évszázadokon át boldogságukat és jólétüket élvezték? Komolyan hiszik azt Frankfurtban, hogy ez ezzel a szavazással lehetséges? Ez én keblemben hű német szív dobog, de bizony azért az árért el kellene hallgattatnom.” Ebben a szellemben egy további levélben üdvözölte a hadvezér az osztrák képviselők Frankfurtból való hazarendelését: „Gratulálok, hogy elhagyták azt a gyűlést, amelyben egyetlen osztrák sem ülhet tovább anélkül, hogy németként és osztrákként megsértsé kötelességét.”

Bertrand Michael Buchmann tanulmányában Radetzky katonai pályáját periodizálja és jellemzi. Az 1782-től 1809-ig terjedő első életpályaszakaszt csapattiszt tevékenységként határozza meg. A 17 évesen önként és saját költségén vérteskadétként induló ifjú a korabeli átlagnál sokkal gyorsabban haladt előre a ranglétrán, 27 évesen már kapitány, 32 évesen már ezredes volt, 39 évesen nevezték ki az első tábornoki rendfokozatba. Gyors előmenetelének oka nemcsak tehetsége, szorgalma és helyállása volt, azt elsődlegesen a háborús időszak körülményei tették lehetővé. Az életút második szakaszát az 1809–1816 közti évekre helyezi a szerző, amikor Radetzky főszállás-mester volt. Ezekben a háborús években valódi vezérkari főnökként tevékenykedett, a haderő élén álló második személy volt. Radetzky pályafutásának harmadik szakasza 1816–1831 közé esett, amikor máig tisztázatlan okok miatt félreállítva, hadosztályparancsnok lett Sopronban. 1818-ban ugyan helyettes magyarországi

főparancsnokká nevezték ki, de csak 1829-ben lépett elő lovassági tábornokká, egyúttal viszont Olmütz erődítményparancsnoki beosztásába került, vagyis újra mellékvágányra. 65 évesen kezdődött az életpályája negyedik szakasza, amikor az 1831-es általános forradalom-ellenes mozgósítás az itáliai császári-királyi hadsereg élére állította a sokat tapasztalt hadvezért. 1836-ban érte el a tábornagyi méltóságot, és igazi újabb hadisikereit öreg emberként érte el. Ezért él az utókor köztudatában is az idős hadvezér képe a legelevenebben.

Josef Fucik tanulmánya Radetzky takarékos hadviselését elemzi. Rámutat annak objektív szükségszerűségére is, hiszen a császári-királyi birodalom állandóan az államcsőd szélén táncolt. Ezt felismerve Radetzky elsősorban új kiképzési módszerekkel, az erőssel való takarékos gazdálkodással igyekezett sikereket elérni. Különösen az 1848-as és 1849-es hadjáratban érvényesítette a gyors lefolyású hadműveleteket, amelyekkel megakadályozta a korábban súlyos vereségeket és a kimerítő anyagfecsérlést.

Ehhez a témához csatlakozik *Dobroszlav Libal* közleménye, amely a Radetzky alárendeltségében 1848/49-ben bevett cseh ezredek-ről szól. A magyar olvasó számára érthetetlenül és szokatlan hangvétellel a szerző a cseh katonák hősi helytállását a magyar katonák „csődöt mondásával” szembeníti. Majd – politikai síkra térve – azt hangsúlyozza, hogy a cseh politikai képviselők nem éltek a lehetőséggel, hogy a császári-királyi hadsereg „elitjét” jelentették. Ugyanilyen érthetetlen Libal számára, hogy a bécsi udvar 1867-ben Magyarországgal kötött kiegyezést, „feledve 1848-at”.

Otakar Frankenberger Radetzkynek a Napóleon feletti győzelemből való részesedését mutatta be közleményében. Ebben hangsúlyozza, hogy az 1813. október 16–19-i „népek csatáját” Lipcse mellett Schwarzenberg tábornagy vezényletével vívták a szövetségesek, de a hadműveleti tervet Radetzky dolgozta ki.

Adolf Gaisbauer tanulmánya Radetzkynek az ausztriai politikai és szépirodalmi vitákban való megjelenését mutatja be: a hadvezérben katonái „atyjukat”, „Ausztria megmentőjét” látták, aki egyedül volt képes fenntartani a birodalmat. E legendából született meg a szimbólum, „Radetzky – az Ausztriába vetett hit megtestesítője”. E szimbólumnak hódolt számos művészeti alkotás Grillparzer állításától kezdve, miszerint „a Te táborodban van Ausztria”, egészen idősebb Johann Strauß

Radetzky-indulójáig. Ugyanez a szimbólum élt tovább az 1918-as és 1938-as trauma idején is. Rendkívül jellemző módon a tervezett osztrák antifasiszta felkelés jelszava is „Radetzky” lett volna, miután a „német Radetzky” helyett az „osztrák Radetzky” szimbóluma nyert teret a közgondolkodásban. A mai művészek is, ahogyan a szerző számos példával bizonyítja, „az örök osztrákot” látják Radetzkyben.

Herbert Jüttner közleménye, e témát mintegy folytatva, a világhírűvé vált Radetzky-indulóval foglalkozik, bemutatja megszületésének történelmi körülményeit. E vonatkozásban kiemeli, hogy Radetzky forradalmian új hadviselési módja jelentős hatással volt a forradalmi Bécs társadalmi köreire, így hatott idősebb Johann Straußra is. Az indulót ugyan kezdetben nem neki szánta, hanem egy népszerű melódia felhasználásával írta, hamarosan azonban már Radetzky-indulóként vonult be az alkotás a zenetörténetbe. A szerző ezt követően a zenedarab diadalútját részletezi.

Jan Trojan e témát folytatva „Radetzky személyisége és a csatazene” címmel tette közzé közleményét. Ebben egy máig ismeretlen szerző „A lipcsei csata” címmel fennmaradt zongorakivonatát és az ebből kinőtt, későbbi zeneszerzők által egyes csatákat megéleventítő zenedarabokat mutatja be, köztük idősebb Lehár Ferenc 1866-ban keletkezett Olioosi-indulóját.

Jiri Pokorný-Jiri Rak közreműködésével – Radetzky prágai emlékművéről szóló közleménye következik ezek után, mely a Josef és Emanuel Max szobrászfvéerpár által készített és 1858-ban leleplezett köztéri alkotást mutatja be. Szól az emlékmű 1918-as eltávolításáról is, befejezésül pedig közli az elképzelést, hogy – ha nem is újra központi helyen – az emlékmű újrafelállítását tervezik.

Zbyšek Svoboda sajátos témát választott, közleményében Radetzky érdemeit és kitüntéseit veszi számba a fennmaradt portrék alapján. A kitüntetéseket tágabb értelemben véve felsorolja a marsallbotokat, díszkardokat, dísztőröket is. A közel félszáz érdemrend és valódi kitüntetés szemrevételelét követően levonja azt a következtetést, hogy nem élt a XIX. században hadvezér, aki több elismerésben részesült volna.

A kötet befejezéseként ugyancsak Zbyšek *Svoboda* ismerteti a prágai Hadtörténelmi Múzeumban 1992-ben megnyitott „Radetzky és kora” című időszaki kiállítás anyagát.

Úgy véljük, rendkívül figyelemreméltó volt a csehszlovák-osztrák konferencia szervezése 1992-ben, még inkább odafigyelést igényelnek az elhangzott előadások. Ezért üdvözljük a kötet gyors megjelentetését és ajánljuk az érdeklődő magyar olvasók szíves figyelmébe.

Zachar József

PETER HASLINGER

ARAD, NOVEMBER 1918

Oszkár Jászi und die Rumänen in Ungarn 1900 bis 1918

(Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1993., 165 o.)

A Grazi Egyetem Történelmi Intézetének Délkelet-Európa-történelmi Részlege, amelyet a hazai olvasók előtt is jól ismert és elismert osztrák történész, *Horst Haselsteiner*, vezet, évek óta kiadja „A Délkelet-Európa Ismerete II” című sorozatot. Ennek 19. köteteként jelent meg a fiatal bécsi történész, Peter Haslinger, kismonográfija, amely mind az újraébredő régi nacionalizmusokra, mind a magyar szempontból sorsdöntő történelmi eseményre tekintettel, közvetlen hadtörténelmi vonatkozásai miatt is érdemes folyóiratunk olvasóinak figyelmére.

A szerző, akinek módja volt sikeres magyarországi és kevésbé sikeres romániai kutatásokra is, „a részvételtől tartózkodó, de érintett szemlélőként” igyekszik objektív képet adni a tágabb értelemben vett Erdély elszakítását közvetlenül megelőző eseményekről. Középpontba ezáltal nem a hatalmi-nagyhatalmi szándékokat és ténykedéseket állítja, hanem a Magyar Királyságban élő románoknak az addigi hazából való kiválási törekvással kapcsolatos magatartását.